

ZIJN ZE NOG IN ONS LAND?

door R. van der Wijk

Af en toe wordt er aan de lijst der inlandse mossen een soort toegevoegd. Soms blijft het bij één vindplaats, soms echter is het duidelijk dat het mos zich in ons land blijvend gevestigd heeft, omdat het enige jaren na het eerste optreden op vele plaatsen signaleerd wordt. Dit laatste is o.a. het geval geweest met Oligotrichum hercynicum (Hedw.) Lam et Card., dat thans in het Drents district een veelvuldig voorkomend mos is. De snelle uitbreiding was een verrassing, omdat het mos geen kapsels maakte. Op de laatste excursie van onze groep in Dwingeloo heeft Agsteribbe het met kapsels gevonden, jonge kapsels zowel als oude van het jaar tevoren.

Is het lastig een nieuw mos te ontdekken, nog moeilijker is het te constateren, dat een mos niet meer in ons land aanwezig is. Immers, het vinden van een exemplaar geeft zekerheid, het niet vinden van een soort is een negatieve ervaring - zekerheid om trent de afwezigheid geeft het niet. Als het echter na jarenlang zoeken niet gelukt een soort terug te vinden, wordt het steeds waarschijnlijker dat ze in ons land niet meer groeit. Ik wil in dit artikel enkele mossen beschrijven, waarvan het zeker is, dat ze in ons land inheems geweest zijn, maar waarvan het tevens waarschijnlijk is, dat ze of geheel verdwenen zijn of tenminste zeer zeldzaam geworden zijn.

Als eerste denk ik aan Splachnum ampullaceum Hedw., parasolmos. Het zijn moerasmossen, die in zoden groeien, voornamelijk in venen tussen gagel en uitsluitend op oude koemest. Het zijn dus saprophyten. De stengel is ongeveer 2 cm. hoog en voorzien van purperrood vilt. Bladen breed-eirond, toegespitst, aan de top sterk, verwijderd gezaagd. Bladcellen 4-6 hoekig, groot, met weinig chlorophyl. De geelrode tot rood gekleurde seta kan 5-10 cm. lang worden, groeit na rijping van het kapsel nog door. Dit kapsel is zo opvallend, dat iedereen, die dit mos zou tegenkomen, het direct zou herkennen. Het kapsel zelf is klein, nauwelijks 1 mm., ovaal en bruin. Maar het zit op een kegelvormige verdikking, de hypophyse, die naar beneden overgaat in

de kapselsteel. Deze hypophyse is 4 x zo breed als het kapsel en opvallend gekleurd, eerst geel of vleeskleurig, maar tenslotte paarsrood. Tegen de rijpheid van het kapsel is de hypophyse sterk opgeblazen, bij droogte echter schermvormig samenge trokken. Het oranje-kleurige peristoom bestaat uit 16 tanden, die bij droogte sterk naar buiten omgekruld zijn. Het huikje is klein en mutsvormig. De rijpe kapsels zijn te vinden van juni tot augustus. En nu de oude vindplaatsen van dit mos:

1. Haren bij Groningen, met kapsels.
2. 3 x op de Veluwe met kapsels (Epe, Loenen, Gortel).
3. Maastricht, met kapsels.
4. Denekamp, alleen met mannelijke gametoecea.

Deze vindplaatsen zijn alle vermeld in de *Prodromus Florae batavae* van 1893. Voor zover ik weet, is de soort in deze eeuw één keer in ons land gevonden. In het Ned. Kruidk. Archief 13, 608, vermeldt Abeleven namelijk dat de soort in 1901 bij Plas-molen gevonden werd. Dat is de laatste vondst. Want de medede-ling van Wachter (Natuurhist. Maandblad 21, 1932, 6) dat het mos voorkomt in het herbarium van Franquinet heeft betrekking op exemplaren gevonden in de vorige eeuw. Kunnen we *Splachnum* nu nog in ons land verwachten? De soort komt voor in Skandinavië tezamen met veel andere soorten van hetzelfde en verwante geslachten *Tetraplodon* en *Tayloria*. Verder in Duitsland, Engeland, tot in Siberië, de Kaukasus en ook in N. Amerika. Het mos komt dus op onze breedten nog steeds voor. Is het nog in ons land? Ik vermoed van niet. We sturen geen koeien meer in venen, die blijven wel tussen de afrasteringen van de weilanden. En onze venen zijn bovendien aan het verdwijnen. Maar zoals ik in het begin reeds zei: Met zekerheid vaststellen dat een mos niet meer in ons land groeit, is in feite onmogelijk. Wat we kunnen doen is er op de geschikte plaatsen nog eens goed naar te kijken. Mochten we dan ook in de eerstvolgende jaren dit mos niet tegenkomen, dan kunnen we het m.i. wel schrappen uit onze flora. Het is opvallend genoeg - als het er is, zullen we het ook gemakkelijk kunnen thuisbrengen, tenminste als het kapsels heeft. En die zijn in de zomer gewoonlijk rijkelijk aanwezig.

Minder opvallend en daardoor moeilijker te vinden is: *Diphy-sium foliosum* (Hedw.) Mohr., dwergmos.

De naam zegt al dat het kleine mosjes zijn, die in zoden op de bodem groeien. De bladen zijn in tegenstelling tot die van vrij-

wel alle andere mossen 2-3 cellen dik, de cellen zijn 4-6 hoekig en mamilleus. Opvallend is dat de bovenste bladen veel groter zijn, ze hebben wimperharen aan de top, die zelf in een lang glashaar uitloopt. De seta is zo kort, dat het kapsel vrijwel zittend is, verscholen tussen de perichaetiaal bladen. Het kapsel is scheef eivormig en groengeel. Het huikje bedekt het deksel slechts gedeeltelijk. Het peristoom is dubbel, het buitenste peristoom is kort en bestaat uit 16 driehoekige tandjes, het binnenste is witachtig en vormt een afgeknotte kegelvormige buis met 16 lengteplooiën. Door dit peristoom wordt *Diphyscium* door Fleischer tezamen met *Buxbaumia* in één orde gebracht, *Buxbaumiales*. Vegetatief hebben beide mossen echter weinig punten van overeenkomst. We kunnen drie verschillende vormen vinden:

- a. fertiele planten met stompe, uitgespreide bladen.
- b. fertiele, jonge planten, bestaan uit een verlengde knop, de bladen met een kort stekelpuntje.
- c. fertiele, rijpe planten, bezitten dus een kapsel omgeven door de perichaetiaalbladen met glashaar en franje. Deze kapsels zijn te vinden in juni tot en met september.

Deze soort moet in ons land niet zeldzaam zijn geweest. Ze kwam voor op zand- en leemgrond in bossen en langs wegen, waar humus te vinden was. In de *Prodromus* (1893) vinden we opgaven voornamelijk van de Veluwe (Soeren, Beekhuizen, Velp, Arnhem, Renkum) en Zuid-Limburg (Gronsveld, Geulem, Gulpen, Trap, Vijlen, Valkenburg). Tenslotte nog bij Mook. Steeds met kapsels. 't Blijkt dat de meeste vindplaatsen op lössbodem gelegen zijn. Na 1900 is *Diphyscium* slechts één keer in ons land gevonden en wel zeer recent, n.l. in 1949 door Groenhuyzen en Margadant bij Mook (*Acta botanica neerlandica* 3, 1954, 140). Ook dit mos komt in N.-Europa, in Duitsland, de Alpen en Engeland voor. Verder ook in N.-Amerika en Mexico. Ikzelf heb het twee jaar geleden in Zuid-Frankrijk gevonden. Anders dan bij *Splachnum* is hier niet in te zien, dat het mos in ons land geen geschikte groeiplaats meer zou kunnen vinden. Voor ons is de geringe grootte en de mogelijkheid van verwisseling met andere kleine mosjes, zoals *Pleuridium* en *Phascum*, een handicap. Laten we ons voornemen in de eerstvolgende jaren speciaal langs de Veluwezoom en in Z.-Limburg op dit mosje te letten. Zou het er nog veelvuldig zijn? Er zijn nog enkele andere zeldzame mosjes, die waarschijnlijk

thans niet meer in ons land aanwezig zijn. Maar daarover misschien een volgende keer.

Summary

We know in the Netherlands a few mosses, collected in different places during the second half of the last century, but not or only once during the last fifty years. The author describes two of them: Splachnum ampullaceum Hedw. and Diphyscium foliosum (Hedw.) Mohr. giving information about their former distribution in the Netherlands. He asks to look after these species.

v.d.W.

BRYOLOGISCHE BRIEVEN UIT INDONESIË VII

Een tocht naar de top van de Korintji (3800 m)

door Wim Meijer

Een gedegen bryologisch verslag van deze tocht is momenteel onmogelijk te geven, maar misschien komt dat de leesbaarheid van deze brief wel ten goede, want al te veel gegevens zijn toch moeilijk verteerbaar in een reisverhaal. Eigenlijk weet ik nog niet zo best wat ik allemaal tijdens de Korintji-tocht verzameld heb. Alleen een voortdurende concentratie op de mossen zowel in het herbarium als in het veld kan in deze rijke tropische regionen, waar zoveel andere interessante zaken onze aandacht opeisen, een ruime snelle herkenning van soorten in het veld mogelijk maken.

Van hieruit gezien is het zoeken van telkens weer dezelfde 100 levermossen in allerlei uithoeken van Nederland, dat alleen na zeer grondige inspectie van greppels, boswalletjes, akkers, moerassen e.d. enig resultaat oplevert, eigenlijk een beetje zielig gedoe. Ik heb altijd de neiging maar eens enkele balen uit